

Nyelv, kommunikáció, közösség a hálózati társadalomban Language, communication, community in the network society

SZÉCSI GÁBOR

Filozófiai Intézet, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Magyar Tudományos Akadémia
Kultúratudományi Intézet, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Pécsi
Tudományegyetem

Összefoglalás: Tanulmányomban arra kívánok rávilágítani, hogy az új kommunikációs technológiák használatára visszavezethető nyelvi kultúra az elektronikus kommunikáció két sajátos formája, a rádió, televízió teremtette másodlagos szóbeliség és az internet közegében megszülető netnyelv nyelvi konvergenciájának gyümölcse. Ezt a feltevést igazolandó mindenekelőtt az elektronikus média új kommunikációs nyelvének közösségfogalmunkra gyakorolt hatását vizsgálom. Az új közösségfogalom természetének tisztázásakor abból a feltevésből indulok ki, hogy az új kommunikációs technológiák használatához köthető nyelvi konvergenciák a virtuális és fizikai közösségek kölcsönhatásán, működési szintézisén alapuló, új közösségi formák kialakulásához vezetnek.

Abstract: This article argues that the use of new communication technologies has brought us into the age of a new linguistic culture, characteristics of which indicate the linguistic convergence of two special forms of electronic communication, secondary orality induced by radio, television and Netspeak induced by the Internet, mobile telephony. In this essay, I consider the above assumption by investigating the impacts on our conceptualization of community by the use of new communication language of electronic media. To clarify the nature of this new conceptualization, I take the hypothesis that the linguistic convergences induced by new communication technologies contribute to the construction of new forms of communities based on the interaction, or operational synthesis, of virtual and physical communities.

Kulcsszavak: elektronikus kommunikáció, közvetített kommunikáció, hálózott individuum, nyelvi konvergenciák, képies nyelv

Keywords: electronically mediated communication, mediated community, networked individual, linguistic convergences, pictorial language

1. Bevezetés

Az elektronikus kommunikáció korában mindinkább elmosódnak a határok a virtuális és fizikai közösségek között. A különböző közösségi formák állandó kölcsönhatására épülő, új (virtuális-fizikai) hibrid közösséghez való tartozás formálja az új eszközöket használó ember közösség- és társadalomképzetét. Az egyre bővülő kommunikációs kapcsolatait által behálózott ember egy, az új közösségi formák közösségeként szerveződő, hálózati társadalom részévé válik, ami egy időben jár számára a globális hálózottság és az új közösségi formák révén megerősödő lokális kötődés élményével.

A fenti folyamat nyelvi alapjait kutatva tanulmányomban arra kívánok rávilágítani, hogy a közösségek mediatizálódása, a hibrid (fizikai-virtuális) közösségi formák kialakulása egy, a különböző közösségi formák közötti „átjárhatóságot” jelentéstani és nyelvtani sajátosságai révén megteremtő új nyelvhasználati mód, új médium megjelenésére vezethető vissza. Mint arra a későbbiekben rámutatok, a nyelv közösségépítő szerepének új dimenziója tárul fel előttünk az elektronikus kommunikáció korában. A nyomtatásos írásbeliségre épülő, szövegalapú társadalmakban két dimenzió különült el világosan egymástól: az adott helyen megvalósuló személyközi kommunikáción alapuló, fizikai közösségek esetében a szóbeliség nyelvének, míg a főként a nyomtatásos írásbeliséghez kötődő virtuális közösségek esetében elsősorban az írásbeliség nyelvének közösségépítő funkciója érvényesült. Az elektronikusan közvetített kommunikáció korában azonban a beszélt, írott és az internetes kommunikáció közegében kifejlődő multimediális nyelv közeledésének eredményeként megszülető, új nyelvhasználati mód közösségépítő szerepe válik mindinkább érzékelhetővé. Abból a feltevésből indulok tehát ki, hogy az elektronikus kommunikációnak ez a multimediális közegben kibontakozó nyelve teszi lehetővé az új közösségi formák kialakulását, a globális közösségként szerveződő hálózati társadalom kiépülését.

Ennek az új közösségépítő nyelvnek a legfőbb ismérve pedig a képiesség, ami nem egyszerűen a szöveges és képi elemek multimediális kommunikációt jellemző szoros együttélését jelenti, hanem egy olyan jelentéstani kategória, amely a gondolkodást is befolyásoló jelentéstani, nyelvtani változásokra utal. Miként arra tanulmányomban részletesen is kitérek, a jelentéstani és nyelvtani képiessé váló nyelv nem csupán a nyelvi és képi kommunikáció erőteljesebb kooperációja iránti fogékonyság feltétele, de a szóbeliség és írásbeliség nyelvének közeledésével, a jelentéstani tömörítés grammatikai eszközeivel hozzájárul a különböző kommunikációs közegekhez köthető közösségek határainak elmosódásához is. A képiessé váló nyelv segítségével az információ korának embere könnyebben és gyorsabban képes váltogatni az információátadás és –befogadás folyamatában alkalmazott kommunikációs technológiákat és ezáltal az egyes technológiák használatához köthető közösségi szerepeit is.

Az újonnan megszülető nyelv azzal, hogy különböző jelentéstani konvergenciákra épül, elősegíti a különböző kommunikációs technológiák használatával megszülető közösségi formák közeledését is. Más szóval, az új technológiák elterjedéséhez köthető, képies nyelv jelentős mértékben hozzájárul a sokcsatornás kommunikációhoz köthető gyors közösségi szerepváltásokhoz, a különböző közösségi nyelvek és kommunikációs szituációk közeledéséhez, a közösségi határok elmosódásához, azaz a közösség mediatizálódásához. Sőt mi több, az új közösségfogalom születésének, az új közösségi formák létrejöttének egyúttal forrása is az új médiumok közegében átalakuló nyelv jelentéstani szerkezete, amelynek képies jellege mély nyomokat hagy a kommunikáló ember tudatának szerkezetében, önmagáról és a kommunikációs cselekvéseit meghatározó közösségi viszonyokról alkotott képében.

2. Új közösségi formák a hálózati társadalomban

Az internetezők, mobiltelefont használók meghatározott érdeklődési kör mentén szerveződő virtuális csoportjait közösségeknek tekintő elméletek mindinkább eltávolodnak a közösség és hely viszonyával kapcsolatos hagyományos felfogástól. Az elmélet képviselői szerint ugyanis ma már a térbeli érintkezés, a fizikai jelenlét, a közös helyen megvalósuló személyközi kapcsolatok nélkül is szerveződhetnek valódi közösségek. Miként arra Barry Wellman és Milena Gulia „Net Surfers don't Ride Alone” című írásukban (Wellman-Gulia, 1999) rámutatnak, az információ korában a közösség meghatározásakor a térbeli alapokról a

társadalmi hálózat kínálta alapokra helyeződik át a hangsúly. Wellman és Gulia szerint csak akkor érthetjük meg, hogy a virtuális csoportok miért tekinthetők közösségeknek, ha újraértelmezzük magának a közösségnek a fogalmát. Ennek során pedig akkor járunk el helyesen, ha a korábbi „idealizált” közösségértelmezésektől eltávolodva a közösséget mindenekelőtt individuumok társadalmi hálózataként, azaz egyfajta személyes viszonyrendszerként fogjuk fel. Csak így tudjuk ugyanis megragadni a közösségi kötődések lényegét egy nem a fizikai közelségen alapuló csoportban. Egy olyan csoportban, amely tehát a fizikai közösségekhez hasonlóan maga is közösségként működik annak ellenére, hogy nem már jellemzőek rá azok a hagyományos kötelek, amelyek a családi, rokonsági, szomszédsági viszonyokra és más primér csoportokra épülő közösségeket tartják össze. Ha viszont a közösséget individuumok térbeli korlátokat nem ismerő társadalmi hálózataként fogjuk fel, szükségtelen külön virtuális és fizikai közösségekről beszélnünk. Csak egyféle közösség létezik, amely éppúgy létrejöhet a virtuális médiatérben, mint az egymással fizikai kapcsolatba kerülő emberek alkotta primér csoportokon belül.

Wellman és Gulia ebből a felismerésből kiindulva tartja indokolatlannak, hogy a virtuális és fizikai közösségeket egymástól elkülönülő realitásokként kezeljük. A közösségről alkotott fogalmunkat, vélik Wellmanék, ugyanis kizárólag ennek a két realitásnak az egyesítésével érthetjük meg. A társadalmi hálózat fogalma immár megkerülhetetlenné vált a kommunikáció közösségépítő szerepével kapcsolatos modellek megalkotásakor. Szemben a hagyományos társadalom-közösség modellek kínálta képpel, az információ korában a virtuális társadalmi hálózatokba való bekapcsolódás nem vonja maga után a valós közösségi viszonyok feladását. Sőt mi több, az internetezés, mobiltelefonálás teremtette kommunikációs kapcsolatok kiegészíthetik és ki is terjeszthetik a hagyományosnak tekintett, fizikai közösségek viszonyrendszerét. Anita Blanchard és Tom Horan szerint a társadalmi tőke növekedését vonja maga után, amikor az elektronikus technológiák használatával mind nagyobb számban megjelenő virtuális közösségek kiszélesítik a fizikai közösségek határait (Blanchard-Horan, 2000). Vagyis az információk gyors és széleskörű cseréjére épülő, közös érdeklődési körön alapuló virtuális közösségek megjelenése a társadalmi tőke növekedését vonja maga után a velük kapcsolatba kerülő fizikai közösségekben is. Hasonló következtetésre jutnak 2010-ben megjelent, „Internet and Community” című tanulmányukban Haythornthwaite és Kendall is (Haythornthwaite-Kendall, 2010), akik a virtuális közösségek által megerősített fizikai közösségeket tekintik a legjobb közösségi formáknak hangsúlyozva, hogy az információ korában az online kommunikációs viszonyok nem csupán pozitív hatást gyakorolnak a fizikai, helyalapú közösségekre, de az online kommunikáció és az offline világ csak egymással kölcsönhatásban válhatnak a közösségépítő tényezővé. És ezen az állásponton van Amitai Etzioni is, aki *The Monochrome Society* című, nagy hatású munkájában (Etzioni 2001) azt hangsúlyozza, hogy bár az elektronikusan mediatizált kommunikáció jelentős mértékben kiszélesíti azok körét, akikkel folyamatos kommunikációs kapcsolatba kerülhetünk, egyúttal meg is erősíti és újra is építi a hagyományos közösségi formákat.

Ha tehát a virtuális közösségek esetében is felfedezhetők a közösségekre jellemző cselekvési erőforrások, akkor túl azon, hogy szükségtelen féltenünk a hagyományos, fizikai közösségeket az elektronikusan mediatizált kommunikációtól, egyre kevésbé indokolt a virtuális és fizikai közösségekről mint egymástól lényegileg különböző szerveződésekről beszélnünk. Mark Poster *What's the Matter with the Internet?* című könyvében (Poster 2001) a virtuális-fizikai megkülönböztetés helyett ezért egy egységes közösségfogalom bevezetését javasolja, amely révén az új kommunikációs technológiák által mediatizált közösségeket valós közösségeként közelíthetjük meg. És ugyanebből a megfontolásból hangsúlyozza Manuel Castells is a virtuális és fizikai közösségek fogalmi szintézisének szükségességét a *The Information Age* című, nagyhatású munkájában (Castells 2000). E nélkül ugyanis képtelenek lennénk értelmezni a társadalmi hálózattal kapcsolatos mindennapi tapasztalatainkat. Más

szóval, a társadalmi hálózat működésének megértéséhez szükség van a fizikai és virtuális világban szerzett tapasztalataink egységesítésére, ami viszont elképzelhetetlen a fizikai és virtuális közösségekről alkotott fogalmainak szintézise nélkül. A valóságossá vált virtualitás kultúrájába léptünk, véli Castells, amelyben az tömegkommunikációs eszközök fejlődésével a tömegkommunikáció egyirányú kommunikációs gyakorlatát az új, interaktív, személyre szabott információ- és kultúrákövetítés veszi át. Az egyre jobb minőségű és egyre gyorsabb internetkapcsolatot biztosító új technológiák, az egyénre szabott műsorszórás formák mindennapi élménnyé teszik a fizikai és virtuális közösségekről kialakult képzeink szintézisét.

Az elektronikusan mediatizált kommunikáció eredményeként megszülető virtuális-fizikai hibrid közösségek a társadalmi tőke valamennyi típusával rendelkező, valós közösségi formák. S mint ilyenek, nyilvánvalóan hozzájárulnak a folyamatként megélt társadalmi hálózat működéséhez és megerősödéséhez. Az új társadalmi viszonyrendszer keretein belül a virtuális közösségek valós közösségekké válnak, a valós közösségi viszonyok ugyanakkor virtualizálódnak. Mediatizálódnak a közösségi formák és velük együtt a közösségről alkotott fogalmunk is, ami viszont egy minden eddiginél erősebb közösségiség kialakulásával jár együtt az elektronikusan kommunikáló emberek körében. Más szóval, a mediatizált vagy hibrid közösségek olyan erős közösségi kötelekeket feltételező, valós közösségi formák, amelyek egyetlen dinamikus, állandóan változó társadalmi hálózat keretében egyesítik a korábban virtuális és fizikai közösségekként működő csoportokat.

Az egyéni szabadság érzése által felerősített közösségi kötődések teszik tehát a mediatizált, hibrid közösségeket olyan ideális közösségi formákká, amelyek a Castells, Etzioni, Rheingold, Katz, Rice, Poster, Haythornthwaite vagy Kendall által sugallt módon teremtik meg a virtuális és fizikai közösségek szintézisét. Ezért akkor járunk el helyesen, sugallja Karen A. Cerulo, ha az információ korában a társadalmi interakciókat és a társadalmi kötődést a közösségi viszonyokat szabadon szövögető egyének társadalmi együttműködéseként és az elektronikus diszkussziót folytató csoportokon belüli, sajátos érzelmi támogatásként fogjuk fel (Cerullo 1997). Ez felel meg ugyanis leginkább az elektronikusan kommunikáló, a virtuális és fizikai közösségek határait egyre kevésbé észlelő ember mindennapi tapasztalatainak, életvezetésének. Erre a megállapításra jutnak Katz és munkatársai is a közvetített kommunikáció és a közösségfogalom kapcsolatáról írt munkájukban, azt hangsúlyozva, hogy ezt a szintézist napjainkban leginkább a mobilkommunikáció testesíti meg (Katz-Rice-Acord-Dasgupta-David, 2004).

A mediatizált közösségek korában tehát a hatékony és gyors információáramlásokon, közös érdeklődésen, nyitottságon és bizalmon alapuló közösségválasztás lehetőségének egyöntetű elfogadása válik közösségformáló tényezővé. A mediatizált, hibrid közösségek a közvetített kommunikáció régi és új eszközeit használó emberek egyfajta bizalmi folyamatként megélt társadalmi hálózata. Az internetező, mobiltelefonáló ember a virtuális és fizikai kommunikációs szituációk és az ezekből táplálkozó közösségek határait újra és újra átlépve teszi a kommunikációs folyamatok által közvetítetté egyúttal saját közösségi viszonyait is. Ezek a közösségi viszonyok nem egy egymástól élesen elkülönülő virtuális és fizikai szférába tagolódva rendeződnek el, hanem egy, a virtuális és fizikai kapcsolatokat egyaránt felölelő társadalmi hálózat részeként formálják a közösségek tagjainak identitását. Az önmagát a különböző, egymásra ható közösségi szerepei által megérteni akaró egyén számára már ez a közösségként működő társadalmi hálózat jelenti az önértelmezés keretét. Mások vele és kommunikációs szerepeivel kapcsolatos reakcióit már ebben a virtuális-fizikai, hibrid értelmezési keretben dolgozza fel és teszi énképe elemévé. Közösségi szerepeinek megítélése már ebben a viszonyrendszerben történik, csoporthoz való tartozásának élménye ebben a kapcsolati hálózatban válik cselekvési erőforrássá.

A közösségi viszonyok mediatizációja ugyanakkor elképzelhetetlen lenne az új kommunikációs technológiákhoz kötődő, sajátos nyelvi kultúra nélkül. Azaz az információ kora a nyelvi kommunikáció közösségépítő szerepének egy új, eddig ismeretlen dimenzióját tárja fel előttünk. Ennek lényege pedig, hogy a különböző nyelvhasználati módok közeledésére épülő, új nyelvi kultúra egyúttal a különböző közösségi formák szintézisének feltételeit is megteremti. Egy különleges, a szemiotikai globalizációt kísérő jelentéstani változásnak lehetünk mindinkább tanúi, amely az egyre inkább megerősödő réteg- és csoportnyelvek szerkezetét, grammatikáját és szókészletét egyaránt érinti. E folyamat lényege, hogy a különböző közösségekre jellemző nyelvhasználati szokások az elektronikus kommunikáció ismérveként megjelenő képiesség jegyében közelednek egymáshoz. A képiesség egyfajta globális követelményként hat az egyes nemzeti nyelveken született írásbeli és szóbeli megnyilatkozásokra, egy egységes képies jelentéstani világ felé terelve ily módon az egyes közösségek nyelvi kultúráját. És persze előrevetíti egy olyan, a nemzeti nyelvek mellett megjelenő, globális közösségépítő nyelv lehetőségét is, amely grammatikája, szókészlete révén a leginkább alkalmas arra, hogy a globális információáramlás első számú kódjává váljon. Vagyis az új kommunikációs technológiák általános használata amellelt, hogy az egyes közösségekben elsőnek tekintett, nemzeti nyelv képiessé válásához vezet, egyúttal felgyorsítja egy olyan, a hibrid közösségekben általánosan elfogadott és a képiesség kritériumainak leginkább megfelelő második nyelv el- és befogadását is, amely révén ezek a közösségek egy globális társadalmi hálózat részévé válhatnak.

Az elektronikus közvetített kommunikáció képies nyelvi világa a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat jelentéstani, nyelvtani, stílusbeli konvergenciája révén alapozza meg az ezekhez a nyelvhasználatokhoz kötődő közösségi formák szintézisét. Az írásbeliséget és szóbeliséget feltételező technológiák gyakori változtatása vagy együttes alkalmazása ennek a képiessé váló, átfogó nyelvi kultúrának a jegyében vezethet el a fizikai-virtuális hibrid közösségek, a hálózati társadalom létrejöttéig. Az új, fizikai-virtuális hibrid közösségek kialakulásának feltétele egy, az új kommunikációs technológiák kölcsönhatására épülő nyelv megszületése, amely minden nemzeti nyelv fejlődésében nyomot hagy, és amely már nem csupán az e-mailek, SMS-ek világában érhető tetten.

A folyamatos és gyors közösségváltások nyelve ez, amelynek alapja a kép és szöveg erőteljes kölcsönhatására épülő multimedialitás, de amely a multimedialitáson messze túlmutató hatást gyakorol a fogalmi világunkra, gondolkodásunkra. A továbbiakban ennek az új közösségépítő nyelvnek a jelentéstani fundamentumait és jellemzőit fogom bemutatni.

3. A nyelvhasználati konvergenciák az információ korában

A közösségi viszonyok mediatizációját kísérő kettős konvergencia tehát elképzelhetetlen lenne azok nélkül a nyelvhasználati konvergenciák nélkül, amelyek biztosítják a különböző kommunikációs közösségek közötti gyors és folyamatos átjárhatóságot, az internetező, mobiltelefonáló ember hatékony információcserén, közös érdeklődésen, nyitottságon és bizalmon alapuló közösségválasztásának kommunikációs feltételeit. Ezeknek a nyelvhasználati konvergenciáknak két alapvető szintjét különböztethetjük meg egymástól. A nyelvhasználati módok közeledésének első szintjén a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat konvergenciájának két alapvető formája valósul meg: a hangzó nyelv és a kép, illetve a szöveg és a kép szoros integrációját feltételező nyelvhasználati közeledés. Az előbbi közeledést az elsősorban a televízió használatához köthető és Walter J. Ong nyomán „másodlagos szóbeliség”-nek nevezett kommunikációs technológia jelenti (Ong 1982), amíg az utóbbi kereteit az internetezők David Crystal által „netnyelv”-nek hívott médiuma jelöli ki (Crystal

2004). Bár a kép és nyelv kölcsönhatásának más és más formáit feltételezve, de mindkét médium az írásbeli és szóbeli nyelvhasználat nyelvtani és jelentéstani világának közeledését, és ezzel párhuzamosan a különböző réteg- és csoportnyelvek megerősödését és az irodalmi nyelvvel szembeni fokozatos térnyerését alapozza meg. Ennek a folyamatnak ad nagy lendületet az erre a két médiumra jellemző nyelvhasználati formák közeledése, amely egy új beszélt nyelvviség alapjává válik, amit tehát a továbbiakban *litoralitás*nak nevezek.

Az új közösségi formák kialakulását elősegítő nyelvhasználati konvergenciáknak ez a második szintje nyelvtani és jelentéstani szempontból egyaránt jól érzékelhető módon teremti meg a beszélt és írott nyelv, valamint a kép integrációját egy sajátos képies nyelv keretein belül, amely – megfelelően a Robert E. Horn *Visual Language* című könyvében (Horn 1999) olvasható elvárásoknak – az írásbeliség korlátait meghaladva alkalmas lehet a világ egyre fokozódó komplexitásának a megragadására. A „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” közeledésének eredményeként születő új nyelv nem egyszerűen a szóbeliség és írásbeliség nyelvének keverékeként, hibridjeként hat az egyes médiumokra jellemző nyelvhasználati módokra, hanem egy új, az írott és beszélt nyelvviségtől egyaránt eltérő, képies nyelvként fejlődik ki a mindennapi kommunikáció közegében. Ez az új nyelv éppen képiessége révén válik alkalmassá arra, hogy használói eredményesen léphessék át nap mint nap a virtuális és fizikai, globális és lokális közösségi határokat a mindennapi, sokcsatornás információcsere folyamatában. Más szóval, ez a képiesség jegyében egységesülő nyelvhasználati mód a különböző közösségi formák konvergenciájának alapja. A képiesség egyfajta globális követelményként hat az egyes közösséget jellemző nyelvhasználati módokra, nemzeti nyelvekre egy egységesülő képies jelentéstani világ felé terelve a különböző nyelvi kultúrákat.

Ez a képiesség jegyében megvalósuló nyelvhasználati konvergencia tehát a sokcsatornás mindennapi információcsere, egészen pontosan az azt kísérő médiakonvergencia gyümölcse. A médiakonvergencia folyamata az új médiumok, mindenekelőtt az internet megjelenésének és széles körű használatának következménye, ami tágabb és szűkebb értelemben is jelenti az egyre növekvő információéhség csillapítására használt médiumok közeledését. Tágabb értelemben ez a közeledés az alapvető kommunikációs technológiák szintjén valósul meg azzal, hogy az újságot olvasó, rádiót hallgató, televíziót néző, az internet multimediális anyagait böngésző, vagy a mobil telefonját használó ember szóbeli, írásbeli, multimediális közlési folyamatai közötti nyelvi, stílusbeli határok mindinkább elmosódnak a szóbeliség, írásbeliség, multimediális kommunikáció szükségszerű konvergenciáját vonva maga után. Szűkebb értelemben a médiakonvergencia jelensége a tömegkommunikáció világában bekövetkező médiaközeledést jelenti, amelynek következményeként az internetes kommunikációhoz köthető multimedialitás révén a hagyományos médiumok (írott sajtó, rádió, televízió) mindinkább egy közös médiummá kapcsolódnak össze. Mind a tágabb, mind a szűkebb értelemben vett médiakonvergencia jelenségének hátterében tehát a beszéd, szöveg és kép új technológiák (internet, mobil telefon) használatához köthető folyamatos és intenzív kölcsönhatása rejlik. Mindez egyidejűleg jelenti a szóbeliségre, írásbeliségre és képi kommunikációra jellemző sajátosságok konvergenciáját (pl. az SMS, MMS, e-mail üzenetek esetében), illetve az egyes médiaműfajok egyidejű transzmisszióját (pl. az internetes tartalmakba ágyazottan megjelenő filmek, televíziós anyagok, rádiós hanganyagok, írott sajtótermékek esetében). Bár a tágabb értelemben vett médiakonvergencia jelensége már a rádió, televízió megjelenésével és a „másodlagos szóbeliség” kialakulásával megkezdődött, a folyamat a szűkebb értelemben vett, tehát a tömegkommunikációs műfajok közeledését előidéző internetes és mobilkommunikáció térhódításával, az internetes tartalmak bővülésével kap igazán lendületet, és válik a „netnyelv” születésével egy átfogó nyelvhasználati konvergencia alapjává. Ez a nyelvhasználati konvergencia természetesen túlmutat az egyes tömegkommunikációs médiumokra jellemző nyelvhasználati módok, stílusok közeledésén, az

egyszerre több tömegkommunikációs csatornán is eredményesen használható újságírói nyelv kialakulásán. Lényegét akkor értjük meg, ha a médiakonvergencia két lényegi aspektusát figyelembe véve, a „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” kölcsönhatásának eredményeként közelítjük meg. Egy olyan átfogó nyelvi változásként, amely egyúttal feltétele is az eredményes többcsatornás kommunikációnak.

Ennek az átfogó nyelvi változásnak pedig a szóbeliségre és írásbeliségre jellemző nyelvhasználati formák konvergenciája jelenti az alapját, amely mind a rádió, televízió használatához kötődő „másodlagos szóbeliség”, mind a szöveg, beszéd, kép egyidejű, komplementer transzmisszióját feltételező multimédiás kommunikációs üzenettovábbítási technológiák közegében kibontakozó „netnyelv” révén komoly nyelvtani, jelentéstani nyomokat hagy a nyelvben. Ennek ma már számos konkrét jelét érzékeljük a mindennapi nyelvhasználatban. Gondoljunk például azokra a kapcsolattartó szövegekre, amelyeket ugyan írásban rögzítünk, mégis közelebb állnak az élőnyelvi megnyilatkozásokhoz! Az e-mail, SMS vagy MMS üzenetek grammatikai, stilisztikai jellemzői egy különös, az írásbeliség köntösébe bújtatott szóbeliség jegyeit mutatják.

Ezek a szóbeliségre jellemző grammatikai, stilisztikai eszközök azonban sokkal tudatosabban épülnek be a szövegekbe nem egyszer bonyolult jelentéstartalmak kifejezésére, mint a szimplán szóbeli megnyilatkozások esetében. Az írásbeli kommunikáció során ugyanis a közlő minden időbeli korlát ellenére képes arra, hogy áttekintse a megfogalmazottakat, reflektáljon a rögzített nyelvi konstrukciókra. A szóbeli kommunikációt jellemző elemeknek így komoly stilisztikai jelentése, értéke lehet: használatukkal az üzenetet megfogalmazó személy jelzi, hogy elfogadja és alkalmazni kívánja egy, az SMS, MMS, e-mail kommunikáció köré szerveződő nyelvi közösség szabályait. Azaz nem pusztán azért kerül elő például az összetett mondat szerkezeteket, hosszabb szavakat, elvont kifejezéseket, mert az elektronikus üzenetküldés komoly időbeli korlátokat szab és ily módon némiképpen reprodukálja a szóbeli kommunikáció sajátosságait, hanem azért is, mert ezáltal egyértelművé kívánja tenni valamely, a nyelvhasználat bizonyos formáit elfogadó közösséghez való tartozását, s azt, hogy ez a kötődés nagyon is tudatos választás eredménye.

Az így elfogadott nyelvi szokások értelemszerűen erőteljes hatással vannak mindennapi nyelvhasználatára is. Az írásbeliség köntösében becsempészett szóbeliség nyomokat hagy az írásbeli kommunikáción, ami a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat korábban már tárgyalt konvergenciáját idézi elő. Ennek eredményeként egyre inkább elmosódnak a határok a szóbeli és írásbeli kommunikáció között, s megteremtődnek egy új kommunikációs nyelv jelentéstani, grammatikai alapjai.

3. Az új beszéltnyelviség képiessége

Az új kommunikációs nyelv a megszületése és elterjedése az írásbeliség kínálta nyelvi és fogalmi lehetőségeket jól ismerő ember nagyon is tudatos választásának eredménye, aki úgy gondolja, hogy e nyelv használatával eredményesen kapcsolódhat be a mind jobban felgyorsuló és globálissá váló információáramlásba, és világosabban fejezhet ki a mindennapjait meghatározó fogalmi összefüggéseket vagy éppen emóciókat egy adott helyi közösség tagjai számára. Az elektronikus médiatérben megszülető kommunikációs nyelv tehát integrálja a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat bizonyos jellemzőit. Alapvetően ebből fakad sajátos, képi jellege is, amelynek, persze, komoly jelentéstani és szintaktikai ismerveik vannak.

Ezek közül talán a legfontosabb az olyan nyelvi elemek mind gyakoribb használata, amelyek jelentése fogalmi összefüggések széles képzettségű tartományát képes átfogni,

konceptuálisan nem elemzett „képekbe” tömöríteni. Ez a „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” kölcsönhatása által felerősített képiesség azonban nemhogy leegyszerűsítene, de tovább is árnyalja nyelvi világunkat, amely ezáltal egyfelől újabb fogalmi összefüggések feltárásának válhat az eszközévé, másfelől a szemiotikai globalizáció hatásait felerősítve hozzájárulhat a globális információáramlás felgyorsulásához is.

De miben rejlik az új nyelvhasználati formák képies jellege? Milyen nyelvtani, szókészleti, jelentéstani változások utalnak a nyelvben a „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” kölcsönhatásából fakadó új beszélnyelviség, a litoralitás térnyerésére? A kérdésekre válaszolva mindenekelőtt tegyük egyértelművé, hogy akár a „másodlagos szóbeliség”, akár a „netnyelv” jelenti a szóbeliség-írásbeliség konvergencia közegét, az újonnan születő nyelvhasználati formák egy, a szóbeli és írásbeli nyelvtől egyaránt eltérő, harmadik nyelvváltozatot testesítenek meg. Erre hívja fel a figyelmet Crystal is, amikor a „netnyelv” fogalmának meghatározásakor hangsúlyozza, hogy bár az internethasználathoz köthető új nyelv lényegét tekintve egy, a szóbeliség nyelvére emlékeztető írásbeli nyelv, a „netnyelvet” önmagában sem a beszélt, sem az írott nyelvvel nem lehet azonosítani, mert mindkét nyelv sajátosságai felfedezhetők benne (Crystal 2004, 24-25). Ahogy arra az előző fejezetben is utaltam, Crystal a „netnyelvet” ugyanakkor nem egyszerűen a beszélt és írott nyelvek sajátosságainak összességéként, hanem egy teljes mértékig új médiumként fogja fel. Vagyis a „netnyelvet” egyfajta szóbeliség-írásbeliség „kentaurnak” tekintő szerzők helyett inkább azokkal ért egyet, akik a számítógép-használat közegében kifejlődött, új nyelvet a szóbeli és írásbeli nyelvhasználatától egyaránt különböző, önálló nyelvként közelítik meg. Ezek közé a szerzők közé tartozik például Marilyn Deegan is, aki szerint az elektronikus szövegek tulajdonságaival (képlékenység, intertextualitás stb.) összefüggő nyelvi változások egyaránt kombinálódnak a beszélt és írott nyelv sajátosságaival és teszik ilyen módon a „netnyelvet” egy lényegében önálló, „harmadik médiummá” (Deegan 2000). „Egyértelmű jeleit fedeztem fel annak,” - írja Crystal - „hogy egy új nyelvi változat van születőben, amelynek jellemzői erősen kötődnek technológiai kontextusának tulajdonságaihoz, miként a technológiát használók intencióihoz, tevékenységéhez és személyiségéhez is.” (Crystal 2004, 225) Amiből persze az is következik, hogy ha olyan újabb technológiák születnek, amelyek integrálják az internetet és más kommunikációs szituációkat, akkor egy újabb nyelvi konvergencia veszi kezdetét, amihez majd az új technológiák kínálnak nyelvi mátrixot. Éppen úgy, mint ahogy azt a „másodlagos szóbeliség”, a „netnyelv”, illetve azok egymásra hatásából keletkező új beszélnyelviség kialakulásakor is tapasztalhattuk.

Ennek az új médium születéséhez vezető nyelvhasználati konvergenciának az eredménye tehát a nyelv képiessé válása, aminek egyaránt megvannak a maga jelentéstani és nyelvtani ismérvei. Jelentéstani szempontból ez az újonnan kifejlődő nyelv elsősorban attól válik képiessé, hogy szókészlete egyre több olyan összetett fogalmi összefüggésre utaló elemet tartalmaz, amelynek jelentéstartománya nem gondolati reflexió eredményeként megnevezett fogalmi kapcsolatra épül, hanem fogalmi viszonyok közvetlenül nem reflektált széles képzetársítási tartományát fogja át. Más szóval, egy sajátos metaforikus nyelv van születőben, amelynek sokkal inkább az a rendeltetése, hogy „megmutassa”, képekbe foglalja a világot, hogy ezzel a wittgensteini fordulattal éljünk, semmint, hogy újabb kategóriák és fogalmak segítségével elemezze, felbontsa azt. Használatával a kommunikáló ember inkább „láttatni”, „érzékeltetni”, nem pedig meghatározni, elemezni akarja a bonyolult fogalmi összefüggéseket. A nyelvhasználó szándéka erősen emlékeztet bennünket az írást nem ismerő kultúrák prédikátorainak, költőinek, filozófusainak szándékaihoz, azzal az Ong által is hangsúlyozott különbséggel, hogy ez az elektronikus médiumok korában kialakuló nyelv tudatos választás eredménye. A „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” korának embere ugyanis ennek a nyelvnek a segítségével tudja az általa felismert fogalmi kapcsolatokat még bonyolultabb összefüggések rendszerébe beágyazni és ezáltal tudása részévé tenni. Ez a

folyamat természetesen a nyelvtani szerkezetek leegyszerűsödését vonja maga után. Ezeknek a komplex jelentéstartományú kifejezéseknek az alkalmazása ugyanis szükségtelenné teszi a fogalmi elemzés talaján kifejlődő, bonyolultabb nyelvtani szerkezetek, például többszörösen összetett alárendelő mondatok alkalmazását.

Az új nyelvi kultúrát jellemző jelentéstani tömörítés az új nyelvi elemek megjelenése mellett egyúttal a meglévők eddigiektől eltérő használatához is vezet. Bizonyos kifejezéseink jelentéstartománya kiszélesedik, újabb és újabb fogalmi kapcsolatokat ölelve fel. Ezáltal összetettebbé válik a jelölet fogalmát magában foglaló és alapvetően különböző kommunikációs helyzeteket megjelenítő fogalmi viszonyok képzettársítási hálózata is. E folyamat gyümölcse közösségfogalmunk megváltozása, összetettebbé válása is. Ez a fogalom ugyanis korábbi elemzések eredményeként kristályosodott ki és vált különböző kommunikatív cselekvések tárgyává. Ennek eredményeként szűkült folyamatosan magának a „közösség” szónak is a jelentéstartománya a fogalmi viszonyok egy meghatározott csoportjára.

E fogalmi viszonyok azonban a televíziózó, internetező, mobiltelefon segítségével kapcsolatot tartó ember már említett képies nyelvének keretei között nem újabb logikai elemzés révén válnak bonyolultabb fogalmi összefüggések képzettársítási tartományának elemeivé. Ennek oka, hogy a „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” kultúrájának embere a kommunikációs helyzetek számának növekedésével, az újabb kommunikációs lehetőségek megjelenésével bonyolultabbá váló közösségfogalmat nem felbontani akarja az írásbeliség kultúrájában gyökerező elemzési módszer segítségével, hanem „láttatni”, „érzékeltetni”, hogy az a maga teljességében, komplexitásában váljon megragadhatóvá. E törekvésnek jelentéstani következményeként a „közösség” szó jelentéstartománya a korábbiakhoz képest több fogalmi csomópontot ölel fel, azaz az adott kifejezés képiessé válik. Más szóval, az új kommunikációs technológiák közvetítik és felerősítik azokat a jelentéstani változásokat, amelyek összetettebbé teszik közösségfogalmunkat. Mégpedig elsősorban azzal, hogy e fogalmunk jelentéstartományát az új médiumok használatához kötődő kommunikációs helyzetek fogalmi megjelenítésével gazdagítják.

A nyelv képiessé válásának ugyanakkor számos szókészleti és nyelvtani jele is van, amelyek az új beszélt nyelviség kialakulásához vezető nyelvhasználati konvergencia révén egyaránt érzékelhetők a szóbeli és az írásbeli nyelvhasználatban:

(a) Az egyik ilyen jel a főként az új technológiák világát idéző jelentéssűrítő szóösszetételek mind gyakoribb használata a nyelvben (pl. *kibertér*, *kiberkultúra*, *webmail*, *webmester*). Ezek a főként a „netnyelv” keretein belül létrejött és használatossá vált kifejezések a jelentéstani tömörítés hatékony eszközei, amelyek eddig ismeretlen fogalmi tartományokat képesek „megjeleníteni” és a kommunikáció tárgyává tenni. A „netnyelv” sajátos szókészletéből merítő összetett szavaktól függetlenül is elmondhatjuk azonban, hogy a jelentéssűrítő szóösszetételek egyre gyakoribb előfordulása a beszélt és az írott nyelvben a nyelv képiessé válásának egyértelmű jele.

(b) Ugyancsak a nyelv képiessé válására utalnak a szóban és írásban egyaránt egyre nagyobb számban előforduló rövidítések, összevonások, mozaikszavak, illetve a főként angolszász eredetű és gyakran az informatikához kapcsolódó betűszavak (pl. *FAQ*= *frequently asked question*, *HTML*= *hypertext markup language*, *asap*=*as soon as possible*, *afaik*=*as far as I know*, vagy a magyar nyelvben: *sztém*=*szerintem*, *vki*=*valaki*, *ism*=*ismer*). Ezek a rövidítések, összevonások, betűszavak ma már főként „netnyelv” világához köthetők, de az ilyen típusú nyelvi elemek mind gyakoribb használata már a rádió, televízió, azaz a „másodlagos szóbeliség” korában is érzékelhető jelenség volt.

(c) A „netnyelvhez” kötődő írásbeliséget érintő és a nyelv képiessé válását talán leglátványosabban jelző jelenség az írásjeleket képi elemekkel, hangulatjelekkel, emotikonokkal, illetve számjegyekkel kombináló írásmód elterjedése (pl. *@cím*, *c6=chat*). Túl azon, hogy a napi információcsere felgyorsulása mindinkább indokoltá és elfogadottá

teszi az ilyen eszközök alkalmazását, ez az írásmód egyúttal a képies jelentéssűrítésre fogékony nyelvi gondolkodás általánossá válására utaló fejlemény is.

(d) A jelentéssűrítésre fogékony nyelvhasználat jele a korábban az elsősorban a szóbeli közlési folyamatokra jellemző nyelvtani sajátosságok általánossá válása is. Ebbe a körbe tartozik a mindennapi kommunikáció során alkalmazott mondatszerkezetek leegyszerűsödése is; például az a ma már általánosnak tekinthető és a mindennapi szóbeli és írásbeli nyelvhasználatot egyaránt befolyásoló tendencia, hogy a többszörösen összetett, alárendelő mondatszerkezetek helyét mindinkább a sokkal könnyebben feldolgozható, a képies nyelv követelményeinek sokkal inkább megfelelő mellérendelő mondatok veszik át.

4. Következtetések

A fentiekben elemzett jelentéstani, nyelvtani fejlemények tehát egyaránt arra utalnak, hogy a sokcsatornás elektronikus kommunikáció közegében egy olyan új nyelv születik, amely a háttérben rejlő nyelvhasználati konvergenciák révén alkalmas lehet az egyre növekvő számú napi információ eredményes feldolgozására és hatékony cseréjére. Ez a szóbeli, írásbeli és elektronikus kommunikációs szituációk határait fokozatosan felszámoló nyelv egyúttal elmosza az egyes kommunikációs szituációk köré szerveződő közösségek közötti választóvonalakat is. Az új kommunikációs technológiák használatához köthető nyelvhasználati konvergenciák ilyen módon alapozzák meg a különböző közösségi formák mediatiszációjának folyamatát, az új típusú, hibrid közösségek kialakulását. Más szóval, a különböző közösségi formák konvergenciája elképzelhetetlen lenne az új beszélnyelviség, a litoralitás képies nyelvi világát eredményező nyelvhasználati konvergenciák nélkül. Sőt nyugodtan kijelenthetjük, hogy az e konvergenciák eredményeként megszülető nyelvi kultúra valójában feltétele is a hagyományos társadalmi kategóriák, közösségi formák közötti határok megszűnésének. Egy időben jelenti ugyanis az eredményes globális kommunikáció és ezáltal az új közösségiséget megszilárdító globális nézőpont feltételét, valamint a tudatos választások révén megerősödő helyi közösségek pillérét.

Irodalomjegyzék

- Blanchard, A. – Horan, T. : Virtual Community and Social Capital. In G.D. Garson (szerk): *Social Dimensions of Information Technologies*. Hershey, Idea Group, 2000, pp. 6-22.
- Castells, M.: *The Information Age Vol. I: Rise of Network Society*. Malden MA, Blackwell, 2000.
- Cerullo, K.: Reframing Sociological Concepts for a Brave New (Virtual?) World. *Sociological Inquiry*, 1997/ 67 (1), pp. 48-58.
- Crystal, D. : *Language and the Internet*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Deegan, M.: Introduction. In F. Condron – M. Fraser – S. Sutherland (szerk): *CTI /= Computer in Teaching Initiative/ Textual Studies: Guide to Digital Resources for the Humanities*. Oxford, University of Oxford Press, 2000, pp. 1-12.
- Etzioni, A.: *The Monochrome Society*. Princeton NJ, Princeton University Press, 2001.
- Haythornthwaite C. – Kendall, L.: Internet and Community. *American Behavioral Scientist*, 2010/ 53 (8), pp. 1083-1094.
- Horn, R.: *Visual Language: Global Communication for the 21st Century*. Bainbridge Island, WA Macro VU, 1999.
- Katz, J.E. – Rice, R.E. – Acord, S. – Dasgupta, K. – David, K.: Personal Mediated

- Communication and the Concept of Community in Theory and Practice. In P. Kalbfleisch (szerk): *Communication and Community, Communication Yearbook 28*. Mahwah, NJ Erlbaum, 2004, pp. 315-371.
- Ong, W. J.: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London – New York, Methuen, 1982.
- Poster, M.: *What's the Matter with Internet?* Minneapolis, MN University of Minnesota Press, 2001.
- Wellman, B. – Gulia, M. : Net surfers don't Ride Alone: Virtual Community as Community. In B. Wellmann (szerk): *Networks in the Global Village*. Boulder, CO, Westview Press, 1999, pp. 331-367.

Szerző

Dr. habil Szécsi Gábor: Filozófiai Intézet, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest H-1014, Úri utca 53. E-mail: szecsi.gabor@btk.mta.hu

Kultúratudományi Intézet, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Pécsi Tudományegyetem, Pécs H-7633, Szántó Kovács János utca 1/B.
E-mail: szecsi.gabor@feek.pte.hu